

☒ Muistokirjoituksia ja muistelmia

Akateeminen ajankuva 1950-luvun jälkeen

Millaisessa ympäristössä Pertti Hemánus ja Osmo A. Wiio vaikuttivat?

Suomea hallitsi 1950-luvulla maalaismaisema, ja vain neljäsosa ikäluokasta aloitti oppikoulun. Vielä 1960 ylioppilastutkinnon suoritti vain joka kymmenes nuori, ja tosi harvinaista oli ylioppilaaksi kirjoittaminen Pertti Hemánuksen ylioppilasvuonna 1952, puhumattakaan Osmo A. Wiion ylioppilasvuodesta 1947. Akateemista opetusta ja tutkimusta harjoittavia korkeakouluja oli maassa ennen 60-lukua kymmenen¹, kun taas vuosituhanen lopulla niitä oli kaksikymmentä² – ammattikorkeakouluista puhumattakaan.

Yhteiskunnallinen Korkeakoulu – Helsingin Kalliossa Franzeninkadulla sijaitseva YKK – oli 1960-luvulle asti Suomen ja myös Pohjoismaiden ainoa korkeakoulutasoinen oppilaitos, jossa saattoi opiskella lehdistöalaa. Hemánus ja Wiio opiskelivat alaa 1950-luvun puolivälissä, edellinen päättökintonaan ja jälkimmäinen täydennysopintoina (sivulaudatur) Helsingin yliopistossa suoritetun valtiotieteen maisterin jälkeen. Opiskeluyhteisö oli pieni ja kotoisa, erityisesti alemman ammattitutkinnon rinnalla toimivassa tiedekunnassa, jossa keskeisin opettaja oli Eino Suova – alan ensimmäinen professori Suomessa ja Pohjoismaissa. Hemánus päättää muistelunsa hänen ajastaan seuraavasti:

Kun Hannu Himanen pro gradu -tutkielmassaan sijoitti Suovan ns. pragmaattisen sanomalehtiopin kauteen, hän oli aika lailla oikeassa. Varsinaista Zeitungswissenschaftin kautta ei Suomessa ole ollutkaan.

Suovan elämäntyötä ei koskaan ole erityisin ylistyspuhein juhlittu. Hän ei todella löytänytäkään enempää koulutusta kuin tutkimusta koskevia ikuisia totuuksia. Sen sijaan hän piti yllä ja kehitti tärkeää perinnettä, kasvatti toimittajia sekä uutta tutkijapolvea vaikka se hänestä riippumattomista syistä jäikin vähäiseksi, ja terotti kasvattiensa mieliin eräitä terveitä ja tärkeitä ammatillisia ja tieteellisiä periaatteita.

Kuka meistä hänen seuraajistaan suurempine resurseinemme, nuorempine ikinemme ja terveempine silminemme yltää sen enempään? (Hemánus 1985, 90.)

Yleisesti ottaen 50-luvun ajankuva oli ohut ja pysähtynyt verrattuna siihen, mitä tuleman piti. Tässä yksi tiivistys:

Pitää muistaa, että 60-lukua edeltänyt 50-luku seurasi sodanjälkeistä pula-aikaa vahvana taloudellisena kasvuna mutta myös kovana poliittisena pelinä yleislakkoineen ja yöpakkasineen. Kulttuurissa esiintyi modernismin virtauksia mutta hengenelämä oli ylläsummaan ahdasmielistä. Talouden rakenteissa siirryttiin maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan, mutta arvot ja asenteet laahasivat perässä. Maassa vallitsi 60-luvulle tultaessa konservatiivinen asenneilmasto, jota voi hyvällä syyllä luonnehtia pysähtyneeksi. Myöhemmin siitä puhuttiin käsitteellä ”porvarillinen hegemonia”. (Nordenstreng 2013, 1.)

Sitten tuli 60-luku, jota silloin nuoruuttaan elänyt polvi muistelee nykyisin kaiholla:

Ilmapiiri oli avoin ja sitä ruokki moniääninen mielipidelehdistö, pamflettikirjallisuus ja tietysti Reporadio. Kirjallisuuden tutkija Juhani Niemi on osuvasti todennut, että ”60-luku oli runsaudensarvi, suomalaisessa kulttuurissa ensimmäinen pluralistinen vuosikymmen”.

Maassa vallitsi ennennäkemätön uudistusmielisyys, jota artikuloitiin lukemattomissa valtionkomiteoissa ja työryhmissä – aidon rationaalisen suunnitteluideologian mukaisesti. Uudistuksia vauhdittivat osaltaan yhden asian liikkeet kuten Yhdistys 9, Marraskuun liike ja Sadankomitea. – –

Mutta sitten 60-luvun lopulla nuorison politisoituminen eteni niin pitkälle, että aikaisempi yleisedistyksellinen alkoi näyttää ”paskaliberaalina”. – – Myös minä ja muut edistykelliset tiedotustutkijat kuten Pertti Hemánus rupesimme pitämään moniarvoisuutta

epäilyttävänä paskaliberalismina – sen mukaanhan totuus ja valhe ovat samantarvoisia eikä sellaista pidä objektiivisuuden pyrkivässä maailmassa sallia. (Nordenstreng 2013, 2– 3.)

Kuva: Lasse Holmström / Lehtikuva.

Pertti Hemánus
kulttuurikeskustelussa
lokakussa 1965
Helsingin vanhalla
ylioppilastalolla.
Taustalla toimittaja
Arvo Salo.

Hemánus oli täysillä mukana 60-luvun huimassa menossa, erityisesti Eino S. Revon johtaman Yleisradion yläkerroksessa vapauttamassa maata vanhoillisuuden kahleista – sen jälkeen, kun hän oli väitellyt viestintäalan ensimmäiseksi tohtoriksi Tampereella 1966. Myös Wiio 60-luvun uudistusaalto liikutti, mutta ei kohti vasemmistolaista maailmankuvaa, vaan suuntana vapaamielisyys. Suomen Työnantajien Keskusliiton suhde-toiminta-asiamiehen toimen ohessa hän oli tukemassa Reporadion yleisedistyksellistä alkuvaihetta ja ideoimassa uutta Liberaalista Kansanpuoluetta. Mutta politiikkaa, kulttuuria ja yhteiskuntaa enemmän Wiio elähdytti tiede ja tutkimus – sekä tieteen popularisointina että omakohtaisena tutkimustyönä. YKK/Tampereen yliopiston lehdistö- ja tiedotusoppi tarjosi platformin jatko-opinnoille, jotka päätyivät väitöskirjaan 60-luvun legendaarisena vuonna 1968.³

Vaikka Osmo A. Wiio oli fyysiseltä iältään Pertti Hemánusta lähes seitsemän vuotta vanhempi, he sijoittuvat akateemisessa kalenterissa samaan ajankohtaan: kumpikin tuli viestinnän tutkimuskentälle 60-luvun puolivälissä ja toimi professorina 1970–90-luvuilla ja siirtyi täysin palvelleena eläkkeelle ennen vuosituhannen vaihdetta. Heidän elämänsä eivät kuitenkaan edenneet yhteisellä kosketuspinnalla – lukuun ottamatta yhteistä sanomalehtiopin professoria Suovaa ja yhteistä väitöskirjan ohjaajaa, lehdistö- ja tiedotusopin professoria Raino Vehmasta – vaan he kulkivat omia teitään niin tutkimuksessa kuin politiikassa. Silti aika ja ympäröivä yhteiskunta olivat samoja, ja juuri tuota ympäristöä tämä juttu katsastaa, faktojen ja tarinoiden avulla.

Tarkoituksemme ei ole varsinaisesti selvittää, miten akateeminen ajankuva muokasi näiden kollegoiden ajattelua ja tuotantoa, vaan ainoastaan muistuttaa siitä, että he elivät ainutlaatuista aikaa, joka ratkaisevasti vaikutti koko viestintäalan historiaan erityisesti 60- ja 70-luvuilla. Tuota aikaa ei nuorempi tutkijapolvi juurikaan tunne eikä vanhempi aina välitä muistella, mutta ilman sitä ei alamme pysty ymmärtämään itseään. Kirjoituksemme on samalla agenda settingiä alan historian opettamisen ja tutkimisen puolesta.

Kuva: Aamulehden arkisto

Osmo A. Wiio väitöstilaisuudessaan joulukuussa 1968 Tampereen Yliopiston luentosalissa A1. Taustalla kustos Raino Vehmas ja vastaväittäjä Percy Tannebaum USA:sta.

Yliopistolaitos laajeni rajusti

Kuusikymmenluvulla alkoi Suomen historiassa ennenäkemätön koulutuspolitiikan buumi – merkittävin avaus sitten kansakoululaitoksen perustamisen. Hyvinvointi-Suomi oli valmis nostamaan koulutustasoa niin peruskoulutuksessa kuin akateemisessa sivistyksessä – ja vaiheessa, jolloin ikäluokat olivat yhä suurempia. Peruskoulu ajettiin läpi vanhoillisten vastustuksesta huolimatta ja korkeakoululaitosta ryhdyttiin laajentamaan vauhdikkaasti ja rankasti.

Yliopistupuolen uudistuksen käynnisti presidentti Urho Kekkonen, joka asetti 4.2.1965 työryhmän ”laatimaan ehdotuksen toimenpiteistä, joiden toteuttaminen tekisi mahdolliseksi pysyttää maassamme suoritettavan tieteellisen tutkimuksen ja yliopistoissa ja korkeakouluissa annettavan opetuksen kansainvälisen kehityksen tasolla” (*Tiede ja ylin opetus...* 1965, 5). Tämä Ketosen työryhmänä⁴ tunnettu tehopakkaus julkaisi 60-sivuisen mietintönsä jo kahden kuukauden kuluttua. Mietinnön johdanto tiivistää lähtökohdat näin:

Nuoriso pyrkii yhä suuremmin joukoin pääsemään osalliseksi tieteellisestä opetuksesta ja itse aktiivisesti kartuttamaan tietoa. Toisaalta yhteiskunta tarvitsee yhä enemmän monipuolista erikoiskoulutuksen saanutta työvoimaa lisääntyvien henkisten ja aineellisten vaatimustensa tyydyttämiseen ja taloudellisen kasvun ylläpitämiseen. (Emt., 9.)

Siinä on nasevasti ilmaistu modernisaation ajatus. Vettä myllyyn saatiin Ruotsin ja Ison-Britannian vastaavista hankkeista. Projekti näytti ensin kansalliselta, mutta epäilemättä sen taustalla oli kansainvälinen kehitys airuenaan OECD.

Työryhmä ehdotti opiskelija- ja opettajamäärien kasvattamista 15 vuodessa luonnontieteen ja tekniikan aloilla kolminkertaiseksi, lääketieteessä kaksinkertaiseksi ja humanistisilla aloilla puolitoistakertaiseksi.⁵ Kun vuotuiset korkeakoulumenot vuonna 1965 olivat 120 miljoonaa markkaa, työryhmä asetti vuodelle 1980 niiden tasoksi 441 milj. mk. Sama korotus, eli nelinkertaistaminen, oli esityksessä tieteellisen tutkimuksen rahoitukseksi Suomen Akatemian ja valtionavustusten kautta. Työryhmän ehdotuksiin sisältyivät myös kampusten rakennuskustannukset ja opiskelija-asunnot. Opettaja-opiskelijasuhte määriteltiin eri aloille, ja keskimääräisistä opiskeluaajoista todettiin, että maisteritason silloinen noin 6 vuotta piti lyhentää 4 vuoteen. Tieteellinen ja ammatillinen jatkokoulutuskin sai evästyksensä, ja jopa kesäajan hyväksikäyttöä suositeltiin. Mietintö mainitsee miltei kaiken, mitä yliopistojen kehittämisessä on sen jälkeen tapahtunut – lukuun ottamatta tutkintojen ja hallinnon uudistusta.

Työryhmän ehdotuksia ruvettiin heti toteuttamaan: eduskunta sääti 1966 korkeakoulujen kehittämislain vuosille 1967–81 ja nosti reilusti jo vuoden 1966 valtionbudjetissa tälle sektorille suunnattuja määrärahoja. Johannes Virolaisen johtama porvarihallitus ajoi uudistuksen läpi ennen vuoden 1966 maaliskaaleja, joissa eduskuntaan tuli vasemmistoenemmistö. Saman tien perustettiin maakuntia koskelleen Kuopion ja Joensuun korkeakoulut sekä Lappeenrannan ja Tampereen teknilliset korkeakoulut. Poliittinen tahto saatiin nopeasti mobilisoiduksi uudistuksen taakse, mutta toisin kuin

peruskoulu-uudistuksen alkuvaiheessa, Kokoomus ei vastustanut sitä yksimielisesti eikä Keskustapuolue ajanut sitä yhtenäisenä, vaan uudistuksella oli näissä valtuustoyhteisöissä sekä kannattajia että vastustajia.⁶ Laki määräsi yliopistojen määrärahojen vuosittaiseksi nousuprosentiksi 12, ja samalla linjalla kehittämislakia jatkettiin 1980-luvulla yli vuosituhannen vaihteen.⁷

UKK:n ja hänen käskytystään seuranneen eduskunnan ohjaus johti siis siihen laajenemiseen, jota alkukappaleessa luonnehdimme yliopistojen määrän kaksinkertaisumisella. Tosiasiassa laajeneminen oli vielä mahtavampaa. Tätä kuvaavat taulukon 1 tilastoluvut⁸.

Taulukko 1. Korkeakoulujen opiskelijat ja opettajat lukuvuosina 1950/51 – 2000/01

Lukuvuosi	Opiskelijat	Opettajat	Professorit	Muut opettajat
1950/51	14 414	1 009	341	668
1960/61	23 552	2 496	477	2 019
1970/71	58 701	6 022	1 064	4 958
1980/81	84 176	6 194	1 457	4 737
1990/91	112 921	7 788	1 842	5 946
2000/01	162 939	7 353	2 278	5 075

Yliopistojen opiskelijamäärä on kasvanut viidessä vuosikymmenessä yli kymmenkertaiseksi. Naisia opiskelijoista oli 1950 noin kolmasosa, 1980 tasan puolet ja 2000 jo 53 %. Opiskelijoiden sosiaalinen tausta lauantui eliittipainotuksesta kaikkiin yhteiskuntaluokkiin.

Myös yliopistojen opettajakunta laajeni, mutta ei ihan yhtä reippaasti kuin opiskelijat: vuoden 1950 tasosta 1 000 nousiin 1960-luvulle tultaessa 2,5-kertaiseksi (pääasiassa muiden opettajien kuin professorien määrän lisääntymisen vuoksi), ja vuosituhannen vaihteessa oltiin jo yli seitsenkertaisissa luvuissa. Opettaja-opiskelijasuhde kuitenkin heikkeni 14:stä 22:een eikä yltänyt läheskään sille tasolle, jonka Ketosen työryhmä oli kansainvälisten mallien mukaisesti asettanut.

Joka tapauksessa kasvu oli huimaa, ja yliopistomaailma avautui koko kansalle. Samalla se kuitenkin merkitsi opettajakunnan hiostamista. Näissä määrällisissä puitteissa Hemánus ja Wiio siis elivät ja vaikuttivat.

Laajeneminen johti taisteluun

Edellä kuvattu yliopistolaitoksen kasvukehitys jää yleensä sen historiakuvaan alle, jossa erityisesti 70-luku näyttyy korkeakoulu- ja tiedepoliittisen taistelun aikana. Määrällinen kasvu on kuitenkin olennainen osa kehitystä, jossa korkeampi opetus ja tutkimus muuttuu tuotantovoimaksi – ajatus, jota tuki sekä porvarillinen modernisaatio-
teoria OECD-verkostoineen että marxilainen luokkateoria uusine kirjoineen (Aarnio

ym. 1970; Engeström 1970). Tuon taistelun päälohkot olivat hallinnonuudistus, tutkinonuudistus ja tiedepolitiikka.⁹

Laajentuva korkeakoululaitos johti vääjäämättä paineeseen uudistaa yliopistojen hallinto, joka vanhastaan perustui miltei sataprosenttiseen professorivaltaan. Vielä 1970-luvun alkupuolella tämän kirjoittaja Nordenstreng yhdessä Hemánuksen kanssa istui Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kokouksissa, joissa äänivaltaisina jäseninä olivat kaikki tiedekunnan professorit ja muiden opettajien sekä opiskelijoiden parilla edustajalla oli vain läsnäolo- ja puheoikeus. Maan useimmissa tiedekunnissa ei ollut minkäänlaista edustusta professorien ulkopuolelta, mutta Tampereella oli raotettu vallankäytön ovea näille ryhmille jo 60-luvun lopulla rehtori Paavo Kolin aikana. Sama epävirallinen käytäntö omaksuttiin Jyväskylässä.

Yliopistojen hallinnon uudistus oli normaali laadullinen jatko 60-luvun puolivälissä alkaneelle määrälliselle kehittämiselle. Mutta siitä tuli epänormaali ilmiö, koska se satui samaan saumaan kuin suurten ikäluokkien politisoituminen ja läpi yhteiskunnan käynyt demokratisoitumisen aalto. Opiskelijaliike ja osa opettajista radikalisoituivat, ja he vaativat yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta (yyä) yliopistojen hallintoelinten valintaperusteeksi. Helsingin vanhan ylioppilastalon valtauksen 1968 jälkeen Suomen Ylioppilaskuntien Liitto asettui yyä:n kannalle, ja 1969 sitä esitti myös korkeakoulujen sisäisen hallinnon uudistamista pohtinut komitea. Tämä sai poliittisen oikeiston ja professorikunnan pääosan takajaloilleen, kun Mauno Koiviston johtama hallitus ryhtyi opetusministeri Johannes Virolaisen johdolla ajamaan mies ja ääni -periaatteelle rakentuva hallinnonuudistuslakia – maailman radikaaleinta lajissaan – jo ennen vuoden 1970 maalivaaleja. Esitys raukesi eduskunnassa oikeiston jarrutukseen. Julkisuudessa leiskunut tiukka kiistely jatkui 70-luvun alkuvuodet ja opetusministeri Ulf Sundqvistin johdolla valmisteltu uusi yyä-lakiehdotus kaatui 1973. Lopulta 1976 eduskunta hyväksyi kompromissina syntyneen kolmikantaperiaatteen: hallintoelinten valinnassa professoreilla, muulla henkilökunnalla ja opiskelijoilla oli kullakin kolmanneksen ääniosuus.

Nyt 2000-luvulla, jolloin uusi yliopistolaki on haudannut kolmikannan ja tuonut yliopistohallintoon ulkopuoliset edustajat sekä yritysmaailman mallit, tuntuu uskomattomalta, millaisin parametrein 70-luvun yliopistopolitiikkaa tehtiin. Tämän kirjoittajat kuuluivat siihen yhteiskuntatieteilijöiden enemmistöön, joka piti kolmikantaa takaiskuna yliopistomaailman demokratisoitumiselle. Äärimmäisenä kompromissina kannatimme kaksikantaa: opiskelijoilla äänivallasta puolet ja toinen puoli professoreilla, muilla opettajilla sekä toimistohenkilökunnalla – kuitenkin siten, että molemmat kiintiöt vaikuttavat ristiinäänestyksellä siihen, ketä hallintoelimiin valitaan. Nordenstreng ryhtyi keräämään professorien adressia tämän mallin tueksi, jolloin osoittautui, että punaiseksi leimatusta Tampereen yliopistosta – jota taksinkuljettajat kutsuivat ”Sirola-opistoksi” (Yrjö Sirolan Säätiön Vanajanlinnassa ylläpitämän kommunistien koulutuskeskuksen mukaan) – löytyi sille vähemmän kannatusta kuin nuorekkaasta Jyväskylän yliopistosta.

Hallinnonuudistustaistelun aikana helmikuussa 1970 opiskelijaliike järjesti maanlaajuisen luentolakon vaikuttaakseen Lex Virolaiseen, ja syksyllä 1974 Tampereen yliopistossa järjestettiin protestina yliopiston valtiollistamisen yhteydessä voimaan tulleele

väliaikaiselle kolmikantahallinnolle yvä-varjovaalit, joissa valittiin koko yliopiston kattava demokraattinen valtuusto (Kaarninen 2000, 118–145). Monilla laitoksilla toimi yvä-periaatteella valittuja demokraattisia laitosneuvostoja, yksi näkyvimmistä tiedotusopin laitoksella – puheenjohtajinaan sellaisia opiskelijoita kuin Antti Blåfield ja Hannu Himanen. Hemánuskin tuli professoriksi tähän yvä-kuvioon ja viihtyi siinä 70-luvun loppupuolelle asti ja sitoutui mielihyvin viemään tiedekuntaan opiskelijaenemmistön kanssa sovittuja päätösesityksiä. Wiion suhde yvä-linjaan ei ollut vihamielinen vaan pikemminkin vaivautunut: liberaalina hän oli poliittisessa keskustassa, joka oli alun perin demokraattisen hallinnonuudistuksen takana. 70-luvun alussa ei kuitenkaan ollut helppo olla liberaalina Helsingin Kappakorkeakoulussa, jonka ylioppilaskunta oli taistolaisvetoinen ja jonka lehti *Contactor* tunnettiin professorien keskuudessa lempinimellä ”Sontaktor”.

Hallinnonuudistuksen rinnalla ja vielä pitkään sen jälkeen käytiin tutkinnonuudistus-taistelua. Tämäkin uudistus oli vääjäämätön seuraus yliopistolaitoksen laajenemisesta ja korkeakoululaitoksen muuttumisesta modernisaation myötä ammattityövoimaa tuottavaksi tietoyhteiskunnan instituutioksi. Aikaisempi Helsingin yliopiston professorien monopoli tutkintomallien haltijana oli tuomittu väistymään kaikkien yliopistojen yhteisen tutkintojärjestelmän tieltä. Sitä kaavailtiin Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnassa (FYTT), jonka mietintö 1972 käynnisti ennennäkemättömän keskustelun tieteellisyden ja ammatillisuuden teoriasta ja käytännöstä.

Tutkinnonuudistuskeskustelu leimahti 70-luvun ilmapiirissä poliittiseksi taisteluksi, johon osallistuivat niin opiskelijat kuin opettajat omine järjestöineen.¹⁰ Taistelukentälle ilmaantuivat sellaiset uudet muodostelmat kuin vastustajien puolella Korkeakoulu- ja Tiedepoliittinen Tutkimussäätiö KTTS ja kannattajien puolella Tiedepoliittinen Yhdistys TIEPO, Tutkijaliitto sekä keskitietä edustava Edistyksellinen Tiedeliitto – viimeksi mainittujen lippulaivoina lehdet *Tiede & edistys* ja *Tiedepoliittikka*. Taistelussa oli tutkinnonuudistuksen ohella mukana hallinnonuudistus ja yhä enemmän myös tiedepoliittikka, joka kohdistui erityisesti Suomen Akatemian monikertaistuneilla resursseilla tuettuun tutkimukseen.¹¹

Hemánus ja Wiio eivät juurikaan osallistuneet julkiseen taisteluun korkeakoulu- ja tiedepoliittikasta, mutta epäilemättä sen luoma ilmapiiri on mukana kaikessa, mitä he tekivät ja kirjoittivat. Wiion tapauksessa on toki muistettava, että hän oli Kaupparkeakoulun professuurin jälkeen kansanedustajana 1975–79 ja myös Suomen Akatemiaa johtavan tieteen keskustoimikunnan jäsenenä 1974–76-taistelun kuumimpana aikana. Kuitenkaan hän ei ole jäänyt historiaan vimmattuna korkeakoulupolitiikan ajajana, kuten kollegansa Kullervo Rainio, joka kokoomuksen oikean laidan kansanedustajana oli uudistusten näkyvimpiä vastustajia.

Viestintäala kasvoi ja sähköistyi vielä enemmän

Se, mitä edellä on sanottu yliopistoista ja korkeakoulupolitiikasta yleisesti, pätee viestintän alaan vielä astetta kärjekkäämmin. Yhtäläisyyttä löytyy myös siitä, miten julkisuuden leimat lentelivät ja urbaaneja legendoja syntyi – murros jätti jälkeensä mielikuvan

(vrt. Kaarninen 2000), joka useasti oli hyvinkin kaukana todellisuudesta. Kun tutkinnonuudistusta mustattiin vastustajien piirissä lainatavaraksi DDR:stä, toimittajakoulutuksessa viljeltiin perusteettomia tarinoita siitä, että Sanoma Oy:n toimittajakoulu perustettiin Tampereen punaisen yliopiston vastapainoksi; tosiasiasahan se syntyi jo 1967 varsin teknokraattisin perustein (Ritvos, Suomalainen & Vähäsarja 2007). Toimittajakoulutuksen legendoista on jälkijunassa rakennettu jopa kirjankokoinen tarina (Salminen 2004).

Legendat sikseen, kerrattakoon tässä lyhyesti, mitä alalla tapahtui todella:

Vuonna 1925 YKK:hon perustettu Pohjoismaiden ensimmäinen lehdistöalan korkeakouluyksikkö käsitti 1965 viisi kokopäiväistä opettajaa (1 professori, 2 lehtoria, 2 assistenttia). Vuonna 2009 alan opettajia oli Tampereen yliopistossa jo 20, eli opettajakunta oli kasvanut nelinkertaiseksi (Nordenstreng 2009). Opiskelijamäärä oli enemmän kuin kymmenkertaistunut, kun mukaan lasketaan sivuaineilijat. Muualla maassa oli 60-luvun puolivälissä pari-kolme alan opettajaa eikä yhtään professoria. 2000-luvulla viestintäalan professoreita on maassa lähes 50 ja opettajia yhteensä yli 100 (informaatiotutkimus sekä kuvataide- ja elokuva-ala mukaan lukien).

Alan nykytilanne on melko kattavasti esillä Viestintätieteiden yliopistoverkoston sivuilla.¹² Yhdeksässä yliopistossa toimii 15 laitosta tai vastaavaa, joissa annetaan vähintään maisteritaseista opetusta. Oppiaineiden ja erikoisalojen kirjo on laaja, mutta ne mahtuvat nykyisin yleisesti käytetyn nimikkeen ”media ja viestintä” (media and communication) alle – paitsi ehkä informaatiotutkimus, joka on eriytynyt omalle suunnalleen (Tampereella tietojenkäsittelyn yhteyteen).¹³

Oma lukunsa on toimittajakoulutus. Sen määrällinen laajentuminen seurasi yleistä linjaa ensin Tampereen yliopistossa ja Helsingin Svenska social- och kommunalhögskolanissa ja 1980-luvun lopulta alkaen myös Jyväskylän yliopistossa. Koulutuksen laajentaminen ja kehittämislain takaamat uudet opettajaresurssit kuuluivat normaaliin päiväjärjestykseen, ja myös uuden koulutusväylän avaaminen Jyväskylässä tapahtui melko hyvässä yhteisymmärryksessä. Tampereella ei yleisesti ottaen surtu suomenkielisen toimittajakoulutusmonopolin murtumista; Tampere piti rinnalleen tulevaa pienempää yksikköä luontevana tapana vahvistaa alaa.

Sen sijaan toimittajakoulutuksen hallinnosta Tampereen yliopiston sisällä kehkeytyi pitkä riita opetusjaostossa olevan ammatillisen toimittajatutkinnon ja tiedekunnassa olevan tieteellis-ammatillisen maisterintutkinnon välille. Nämä YKK:n ajoista rinnakkain toimineet koulutusväylät käyttivät yhteisiä opetustiloja ja enenevästi myös yhteisiä opettajia, mutta kummankin puolen opiskelijat linnoittautuivat omiksi ryhmikseen, ja lisäksi opettajien välejä vaivasi poliittinen leimautuminen opetusjaoston porvareihin ja tiedekunnan marxilaisiin. Hallinnon- ja tutkinnonuudistuksen tuoksina tähän tulenarkaankin tilanteeseen tuli 1970-luvun puolivälissä opetusministeriön ehdotus, jonka mukaan hallinto järjestettäisiin erityisen toimittajakoulutuksen keskuksen ja alemman ammattitutkinnon ympärille. Tämä olisi merkinnyt opetusjaostopuolen nostamista keskiöön ja tiedekuntapuolen alistamista eräänlaiseksi täydennyskoulutukseksi. Linja oli täysin päinvastainen kuin pitkään maisteritutkintoon perustuva malli, jota korkeakoulupolitiikassa yleisesti ajettiin.

Tampereen yliopiston opiskelijoiden ainejärjestö Tiedottajat kampanjoi 1970-luvun puolivälissä toimittajakoulutuksen keskusta vastaan *Kommentti*-lehdessään niin ryppyytsaisten kannanottojen kuin ironisten pilakuvien avulla – uhkana lehtikapitalistien pyrkimys normalisoida alan edistykseellinen opetus.

Toimittajakoulutuksen keskuksesta tuli korkeakoulupoliittisen taistelun näytös-kappale, jota pyöriteltiin useissa työryhmissä ja säestettiin lukemattomissa kannanotoissa. Erityisen aktiivisia olivat alan opiskelijat järjestöineen¹⁴ – ei vain Tampereella vaan myös Helsingissä, kuten opiskelijalehdistä näkyy. Keskushanke raukesi vihdoinkin siihen, että presidentti Kekkonen näpäytti keskusta ajanutta opetusministeri Marjatta Väänästä. Sen jälkeen keskukselle valtionbudjetissa varatut mutta jäädytetyt resurssit otettiin käyttöön uusina virkoina siten kuin ainutlaatuisessa ”toimittajakoulutuksen kokonaisratkaisussa” keväällä 1978 sovittiin. Sopimuksen osapuolina olivat opetusjaosto- ja tiedekuntapuolen sekä alan työmarkkinajärjestöjen (Graafisen Teollisuuden Työnantajaliitto ja Suomen Sanomalehtimiesten Liitto) edustajat. Sopimus vakiinnutti kaksiportaisen tutkintojärjestelmän siten, että toimittajatutkinto muodostaa osan tiedekunnassa olevasta, yleisen tutkinno uudistuksen mukaisesta tiedotusalan koulutusohjelmasta.¹⁵

Helsingin yliopistoon perustettu tiedotusopin opiskelijajärjestö Media omisti yhden *Tietoviikot*-lehtensä numeron toimittajakoulutukselle – solidaarisena Tampereen sisarille ja veljille näiden taistellessa sivistisyliopiston puolesta työläisiä ja sosialismia halveeraavaa Elinkeinoelämän Valtuuskuntaa EVAa vastaan.

Tampereen toimittajakoulutuksen kiistat johtivat siten 70-luvun lopulla ratkaisuun, josta 90-luvulla oli tuleva kaikilla aloilla toteutunut ”Bolognan malli”. Kiistojen tuoksinassa Hemánus ja Nordenstreng ehdivät saada edistyksekkäältä opiskelijaliikkeeltä petturin poltinmerkin: he kun ryhtyivät veljeilemään kapitalistityöntäijien kanssa.

Wiio ei koskaan joutunut toimittajakoulutusta koskevan myrskyn silmään, koska hän ei työskennellyt erityisesti journalistien koulutusta antavissa laitoksissa eikä myöskään ulkoapäin sen kysymyksiin sanottavasti puuttunut. Sen sijaan hän nousi 70-luvun puoliväliin mennessä viestinnän yleisen teorian guruksi, joka painotti inhimillisen viestinnän vaikeutta ja yhteiskunnan viestintäjärjestelmien avoimuutta. Tämä näyttäytyi niissä oloissa vastakohtana Hemánuksen ja Nordenstrengin edustamalle lähestymistavalle, joka korosti tiedonvälityksen totuudellisuutta ja demokraattista kontrollia yli joukkotiedotuksen (mitä termiä he käyttivät Wiion suosiman ”joukkoviestinnän” sijasta). Poliittisissa mielikuvissa tämä johti vulgaariin asetelmaan yksilön ja lehdistön vapaus (Wiio) vastaan valtionkontrolli (Hemánus & Nordenstreng). Tosiasiassa koulukuntaerot olivat paljon monisärmäisempiä.¹⁶

Se Helsingin yliopiston virka, johon Wiio 1978 valittiin, on sinänsä merkkipaalu korkeakoulupolitiikan historiassa. 70-luvun oloissa lahjoitusprofessorit olivat ylen harvinaisia ja epätoivottavia, koska ne tulivat demokraattisen päätöksenteon ulko-

puolelta. Tässä tapauksessa lahjoittajana oli vielä mysteerinen Sotavahinkoyhdistys. Lahjoituksesta syntyi kiista sivistysyliopistoa ajavan liikkeen kanssa jo periaatesyistä, ja hanke politisoitui vielä enemmän, kun kuiskailtiin, että tästä on tarkoitus tulla sini-valkoinen vastapaino punaiselle Tampereelle.¹⁷ Wiiolla itsellään ei ollut osuutta tähän kiistaan muuten, paitsi että hän sattui olemaan siihen sopiva ja ansioitunut hakija.¹⁸

Wiion tultua professoriksi Helsingin tiedotusoppi muutettiin ”viestinnäksi” ja 80-luvulla se profiloitui erityisesti yritysten ja organisaatioiden viestintään. 70-luvulla oppiaine oli avoinna vähän joka suuntaan, mutta ei missään vaiheessa pitänyt itseään varsinaisena toimittajakouluna ja Tampereen kilpailijana. Molempien kaupunkien tiedotusoppi oli huippusuositettu erityisesti sivuaineena ja molempien tutkintovaatimukset olivat monipuolisia kokoelmia kirjallisuutta, joka ulottui kielen tutkimuksen klassikoista viestintäpolitiikan komiteamietintöihin. Toki ajalle ominainen ideologisuuskin näkyi molempien vaatimuksissa erityisesti 70-luvun alkupuolella, mutta aina oli mukana sekä porvarillista että marxilaista tiedettä – jälkimmäistä vähemmän kuin edellistä. Moninaisuus oli samalla hajanaisuutta, ja tuulenpesäluonne kertoi siitä, että tuossa vaiheessa nuori tieteenala etsi itseään. 80-luvulta lähtien molempien profiilit kiteytyivät omille suunnilleen, mutta ei poliittisesti siten, kuin urbaani legenda esittää.

Seuraavassa väritämme ajankuvaa henkilökohtaisilla muistoilla nyt lopullisesti historiaan siirtyneistä kollegoista.

Tuokiokuvia

Reipasotteisella kuusikymmenluvulla – varsinkin sen loppupuoliskolla – kaikki asiat tapahtuivat yliopistomaailmassakin suurin kirjaimin ja huutomerkkien kera. Helsingin yliopistossa Erik Allardt oli Porthanian kuningas, jonka luennot täyttivät paitsi ykkössalin ääriään myöten myös portaat ja ala-aulan, joista käsin yritettiin kuulostella avoimen oven takaa, mitä guru salissa sanoi. Tekniikka ei tuolloin tullut avuksi. Erilaiset kuppikunnat järjestivät myös loputtomin määrin paneelikeskusteluja milloin ”kolmannen maailman” asioista, milloin Vietnamin sodasta, milloin taas oman yhteiskunnan epäkohdista. Paneeleissa oli yksi vakiojäsen: Pertti Hemánus, mainosmaailmasta tutkimukseen ja Yleisradioon siirtynyt sanataitaja, jonka nokkeluus pääsi kunniaansa keskusteluissa. Joku jo kysyikin, kuka muu huomisessa keskustelussa mahtoi olla mukana paitsi Hemánus...

Suosioistaan huolimatta Allardtkin joutui 1960-luvun jälkipuoliskolla siirtymään sosiologian laitoksen myötä Franzeniaan, 1930 rakennettuihin Yhteiskunnallisen Korkeakoulun entisiin tiloihin Kalliossa. Mutta Franzeniaan sijoitettiin myös muiden aineiden opetusta, jos tarvittiin suuria saleja, joita Franzeniaassa oli useita. Tiedotusopin peruskurssi 1970-luvun alussa kuului näihin. Hädin tuskin pystyyn saatetun approbaturin suosio oli niin suuri, että Bernhardinkadun pikkuruinen seminaarihuone ei riittänyt alkuunkaan eivätkä sen paremmin Kasarminkadun huomattavasti avarammat, joskin ränsistyneet tilat, joihin oppiaine siirtyi muutaman vuoden päästä. Perus-

kurssi jouduttiin sijoittamaan toiselle puolelle kaupunkia Franzeniaan, mutta sinnekin opiskelijatulva löysi vaivatta tiensä. Valtiotieteilijät olivat vähemmistönä, sillä ”kaikki” halusivat opiskella uutta kiintoisaa oppiainetta, ja vt. lehtori Hemánuskin oli käynyt paneeleista ja pamfleteista tutuksi.

Sosiologi Christian Starck muistaa, miten hänestä tuli tiedotusopin sivuaineopiskelija osin olosuhteiden pakosta. Starck kuunteli sosiaaliantropologian professorin Arne Runebergin luentoja Franzenian valtavassa auditoriossa, joka oli ties mistä syystä varattu Runebergin reilun tusinan opiskelijajoukolla. Sosiaaliantropologia ei kuulunut 70-luvun opiskelijoiden suosikkiaineisiin, eikä ystävällinen mutta luennoitsijana kivaakas Runeberg vedonnut suuriin joukkoihin. Kun kevätlukukauden 1972 ensimmäinen luento päättyi, Runeberg poistui takaovesta opettajien puolelle, ja hänen opiskelijansa valmistautuivat niin ikään lähtemään auditorion pääovista. Mutta he eivät päässeet: ovista vyöryi väkeä sisään. Jumiin jääneet Starck ja kumppanit kyselivät, kenen luento oikein oli alkamassa. Hemánuksen, sanottiin. Sosiologit jäivät saliin seuraamaan, millainen ihmemies oli tulossa – yleensä vain Allardt sai sadat liikkeelle. Mutta Hemánus tuli, näki ja voitti. Christian Starck suoritti satojen muiden tavoin tiedotusopin approbaturin. Vannoutuneen sosiologinkin korvissa tiedotusopin sanoma tuntui jotenkin raikkaalta ja ajankohtaiselta.

Keskustelija Hemánus ei viihtynyt yhdessä 70-luvun keskeisessä ilmiössä, joka taas oli Wiiole tutumpi työskentelymuoto: komiteoissa, työryhmissä ja suunnittelukunnissa, joiden avulla Suomea pyrittiin suunnittelemaan parantamaan, usein kiivaidenkin yhteenottojen ja eriävien mielipiteiden kautta. Ideologiset ryhmät taittoivat peistä. Viestintäpoliittisessa komiteassa Wiio oli tiiviisti mukana. Vastapoolina oli siinä ja usein muissakin mittelöissä tämän kirjoittaja Nordenstreng. Seurauksena syntyi stereotypia ikuisesti väittelevistä kiistakumppaneista, vaikkei asetelma milloinkaan ihan sellaisenaan ollut totta – radioamatööriyden ja Fazerin omenahyveen luomaa yhteyttä ei viestintäpolitiikka voinut koskaan tyystin erottaa. Asiat väittelivät, miehet harvoin, ja keskusteluyhteys säilyi.

Toisin kuin riehakkaalla mutta myös rennommin uutta etsivällä 60-luvulla seuraavalla kymmenluvulla syntyi asemasotia puoluejaon perusteella, ja leimoja lyötiin herkästi puolin ja toisin. Helsingin yliopistossakin syntyi radikaalien opiskelijoiden ja heitä peesaavien nuorempien opettajien laatima ”musta kirja”, lista opetukseen sopimattomista kirjoista, joista oli löydetty turhan runsaasti vääränväristä hapatusta – ja voi sitä nuorempaa opettajaa, joka ei karsintaan halunnut ryhtyä. Tiedotusoppi oli tässä taistossa mukana täysin palkein. Monelta on unohtunut, että Helsingin hissukseen tuulta siipiensä alle saanut tiedotusopin laitos oli hetken poliittisesti tiukkapipoi-
sempi kuin Tampereen. Sen tutkintovaatimuksissakin komeili pidempään kuin Tampereella *Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet*, joskaan ei approbaturissa, joka Helsingissä oli ehdottomasti oppiaineen tärkein arvosana. Cumun ja laudaturin tulo taloon kesti vuosia, ja niiden suorittajia oli niukasti.

Hemánus oli näiden melskeiden aikoihin jo siirtynyt tyystin punaiseksi leimattuun Tampereen tiedotusoppiin, ja Wiiokin joutui osapuoleksi, kun Helsingin tiedotusopin laitoksesta haluttiin luoda vastapaino Tampereen opetukselle. 70-luvun loppupuolta

Helsingissä tuskin kukaan muistelee mielellään, sen verran kovaa peliä käytiin, ja osaksi kaikki tuntui varjonyrkkeilyltä.

Tampereella ideologinen kamppailu oli yhtä värikästä, eikä sitä ainakaan tyynyttänyt Nordenstrengin valinta kommunistiseksi leimatun kansainvälisen journalistijärjestö IOJ:n presidentiksi. Ainakin reissu-Kalle presidentistä tuli. Kun Hemánuksen johtama Tampereen tiedotusopin opettajien ryhmä vieraili Moskovan yliopiston journalistiikan tiedekunnassa joskus 70-luvun lopulla, isännät kertoivat ilonsa siitä, että Hemánuskin oli päässyt käymään: ”Nordenstrengin on meillä usein nähty vieras”. ”Valitettavasti emme voi sanoa samaa Tampereella”, tokaisi Hemánus.

Tampereella opiskeli myös Heleena Savela, josta myöhemmin tuli Helsingin Sanomien viikonlopputoimituksen päätoimittaja ja HS-säätiön yliasiames. Hänen cum laude -opintonsa sattuivat siihen saumaan (lukuvuonna 1974–75), jolloin tutkintovaatimuksissa oli *Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet*, ja hän muistaa, ettei se hänelle oikein avautunut. Hemánus olikin reputtanut hänet tuon opuksen tentissä, ja suullisessa kuulustelussakin vastaukset jäivät vaatimattomiksi. Tentti meni kuitenkin läpi, ja Hemánus ohjeisti: ”Sitten kun sinä tarvitset tämän kirjan tietoja, lue se uudelleen!”

Opiskelijoiden keskuudessa solidaarisuus toisen laitoksen opiskelijoita kohtaan oli vahva. Opiskelijaryhmät vierailivat toistensa luona utterasti, ja kun tutkintovaatimuksia uusittiin, opiskelijoiden edustajat tarjosivat listoille mukaan opuksia, jotka oli hyväksi havaittu. Solidaarisuus ei Tampereella juuri ulottunut lisensiaatti- ja tohtoriopiskelijoihin, jotka rupesivat ylikriittisyydessään pieksemään toisiaan lisensiaattiseminaareissa. Mukana oli väkeä sekä Tampereelta että Helsingistä. Moni jatko-opiskelija rupesi jo hikoilemaan, kun paperin esittämisen päivä selvisi. Käsité ”Tampereen pojat” syntyi silloin, koska seminaari oli vahvasti miehinen.

Myös varsin varhain – heti 1970-luvun ensi vuosina – näiden kahden laitoksen opettajat tapasivat toisiaan ihan virallisestikin ainakin kerran vuodessa. Vaihdettiin kokemuksia, katseltiin paikkoja sekä kerrottiin uusista kirjoista ja konferensseista. Tampereen hienot laitteet ja studiot herättivät helsinkiläisissä alati ihmettelyä ja vähän kateuttakin. Tapaamisista pidettiin aina pöytäkirjaa. Hemánukselle kertyi kokemusta laitosten välisestä yhteistyöstä niin Helsingistä kuin Tampereeltakin. Pertti Tiihonen jatkoi harrastusta Helsingin päässä Hemánuksen lähdettyä. Näissä palavereissa voi kaiketi nähdä niin viestinnän verkoston kuin toimittajakoulutuksen neuvottelukunnankin siemenen.

Wiio tuli Kasarminkadulle vanhan ”Jumpan” taloon 1979 pian eläkkeelle jäävän lehtori Taimi Torvisen, apulaisprofessoriksi nimitetyn Tiihosen ja ison, kovaäänisen nuoremman naislauman kumppaniksi. Toki laitoksella oli myös nopeasti vaihtuvia miespuolisia assistentteja. Tiihonen oli luku sinänsä, Suomen vähäpuheisin viestinnän asiantuntija, joka oli väitellyt ja opettanut Tampereella ennen siirtymistään Helsinkiin. Joskus perjantai-iltapäivisin hän saattoi hyvällä tuulella ollessaan ruveta muistelemaan Elliotin aikoja Tampereella – Elliott oli Tampereen yliopiston huoneen kokoinen tietokone, jota hän ja Veikko Pietilä utterasti käyttivät 60-luvun lopulla. Ajat kävivät myöhemmin huonoiksi vahvalle määrällisten menetelmien miehelle,

joka joskus tuskastuessaan totesi laadullisista menetelmistä: ”Ja sitten alkoivat ne ajat, jolloin tutkijat rupesivat ottamaan tuloksia omasta päästään.”

Helsingin viestinnän painotusalueeksi oli professuurin täytön tuoksinassa tullut organisaatioviestintä. Aluksi opettajista kukaan, Wiio lukuun ottamatta, ei tuntenut alaa omakseen. Wiio taas osoitti liberaaliutensa siinä, ettei ryhtynyt heittämään ulos assistenttureihin juuttuneita opettajiaan ja yrittänyt tunkea näiden tilalle omia suosikkejaan. Muutama ”orkkuosaaja” tuli mukaan vähitellen, kun virkoja saatiin lisää. Opiskelijoita oli edelleen pilvin pimein, mutta alkuhuvan jälkeen havaittiin, että opetuskoneen pyörittäminen oli uuvuttava kaikkia. Laitos ryhtyi karsimaan sivuaineilijoita, mikä ei taas alkuunkaan sopinut tiedekunnan vanhaan vapaan valinnan linjaan.

Kansliassa sentään oli tuolloin filosofisen rauhallista, kun Aristotelesta tutkiva Oiva Kuisma siitä huolehti. Hän päätyi estetiikan ja filosofian yliopistonlehtoriksi. Helsingin tiedotusopin/viestinnän kanslisteista saisi tarinan sinällään: myöhemmin isoksi mediapäälliköksi päätyneet Eija Ailasmaa oli ensimmäisiä, Oiva Kuisma taas tohtoroitui 80-luvun lopulla ennen laitoksen opettajia. Niinpä Wiioilla oli aihetta todeta kahvihuooneen ovella: ”Olen iloinen Oivan väitöskirjasta, mutta olisin toivonut, että tekijä olisi ollut joku teistä.” Toinenkin kanslistitohtori saatiin myöhemmin, kun Jari Sedergren väitteli elokuvasensuurista siirtyen sitten Suomen Elokuva-arkiston tutkijaksi. Mutta rupesi tutkintoja tulemaan opettajiltakin aikanaan.

Ihmisiä ajassa

Tarinoita olisi loputtomiin, ja laajempi kooste epäilemättä tarkentaisi kuvaa niin Hemánuksesta ja Wiioista kuin niistä instituutioitakin, joissa he elämäntyönsä tekivät. Keskeistä on se, että ihmiset liittyvät aikaansa. Totta kai he määrittävät itse omalla toiminnallaan työnsä perusprofiilin, mutta aika on olennainen raamittaja yksilöiden työlle. Pertti Hemánuksen ja Osmo A. Wiion voiman päivien koordinaatit olivat poikkeuksellisen kiintoisat.

Viitteet

- 1 Helsingin, Turun ja Oulun yliopistot, Åbo Akademi Turussa, Kasvatusopillinen Korkeakoulu Jyväskylässä sekä Helsingissä Teknillinen Korkeakoulu (TKK), suomenkielinen ja ruotsinkielinen Kauppakorkeakoulu, Eläinlääketieteellinen Korkeakoulu sekä Yhteiskunnallinen Korkeakoulu (YKK). Vuonna 1960 YKK muutti Tampereelle, missä siitä tuli kolmen tiedekunnan yliopisto 1966. Samana vuonna Jyväskylän Kasvatusopillinen Korkeakoulu muuttui neljän tiedekunnan yliopistoksi.
- 2 Edellisten lisäksi 1960-luvun lopulla perustetut eri alojen korkeakoulut Joensuussa, Kuopiossa, Lappeenrannassa, Rovaniemellä, Tampereella, Turussa ja Vaasassa sekä Helsingissä taidekorkeakoulut musiikin, teatterin ja kuvataiteen aloilla. 2000-luvulla kokonaismäärä putosi kahdestakymmenestä kuuteentoista, kun Helsingin Kauppakorkeakoulu, Teknillinen Korkeakoulu ja Taideteollinen Korkeakoulu yhdistyivät Aalto-yliopistoksi, kun Joensuun ja Kuopion yliopistot yhdistyivät Itä-Suomen yliopistoksi ja kun Turun Kauppakorkeakoulusta tuli osa Turun yliopistoa. Nykyiset yliopistot luettelaa yliopistolaissa <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090558>
- 3 Wiion suhdetta ajan henkeen, tiedotusopin tilaan ja instituutiokehyksiin 60-luvulla tarkastelee lähemmin Nordenstreng 1988.

- 4 Työryhmän johtajaksi Kekkonen kutsui Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professorin Oiva Ketosen ja muiksi jäseniksi kolme professoria (yhtenä Erik Allardt), yhden dosentin (Pekka Tarjanne) ja yhden akateemikon (Kustaa Vilkuna). Työryhmän sihteerinä toimi silloinen valtakunnansuunnittelutoimiston tutkija, maisteri Jaakko Numminen. Ketonen oli arvostettu filosofi ja korkeakoulupolitiikan keskustelija (myöhemmin akateemikko) ja Vilkuna oli UKK:n akateemikoksi nostama luottomies. Ketonen vedettiin 1966 toteuttamaan työryhmän ehdotuksia opetusministeriöön perustetun korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkönä ja korkeakouluneuvoston puheenjohtajana. Hänen jälkeensä osastopäällikkönä oli Numminen, josta tuli myöhemmin ministeriön kansliapäällikkö. Poliittiselta taustaltaan työryhmä oli keskustaliberaali.
- 5 Humanistiopiskelijoita oli 1964 peräti 63 % kaikista ja nyt tämän alan tavoitteeksi vuodelle 1980 asetettiin 48 %. Luonnontieteiden ja tekniikan opiskelijoita oli 1964 kaikista 32 % ja tavoitteena vuodelle 1980 oli 43 %. Lääketieteen vastaavat osuudet olivat 4 % ja 8 %.
- 6 Korkeakoululain eduskuntakäsittelystä enemmän: Perna & Tiitta 2007, 57. Peruskoulu-uudistuksen periaatepäätös tehtiin eduskunnassa syksyllä 1963 ennen muuta vasemmiston ja Maalaisliiton varassa äänin 123–68, mutta lopullinen päätös peruskouluun siirtymisestä tehtiin keuhällä 1968 vieläkin ylivoimaisemmalla enemmistöllä – kompromissien jälkeen nyt myös oikeiston tuella (Ahonen 2012, 151–153).
- 7 Aiheesta enemmän: Pekkala Kerr 2012.
- 8 Lähteenä Tilastokeskus, jonka tiedot perustuvat Suomen tilastollisiin vuosikirjoihin 1950–90 ja vuoden 2000 osalta Oppilastilastot-julkaisuun. Professorit-sarake sisältää myös apulaisprofessorit ja muihin opettajiin sisältyvät dosentit, lehtorit, päätoimiset tuntiopettajat sekä muu tuntiopetus päätoimiseksi muunnettuna.
- 9 Näistä enemmän: Borg 2010; Linna 2006; Nevala & Rinne 2012.
- 10 Valaisevan näkökulman tarjoaa tutkinonuudistukseen kansanedustajanakin osallistunut Tampereen yliopiston professori Olavi Borg 2009.
- 11 Legendaarisia akatemiaprojekteja olivat METELI (Metalliteollisuuden henkilöstöjen työolosuhteet, terveydentila ja liikuntakäyttäytyminen, josta Kirjonen 2010), TANDEM (Tasa-arvon ja demokratian tutkimus, josta Gronow, Klemola & Partanen 1977) ja DETA (Demokratian ja tasa-arvon tutkimus DETA, josta Heiskanen 1977).
- 12 <http://viesverk.uta.fi/>
- 13 Oppialan historiasta ja terminologiasta enemmän: Herkman ym. 2008.
- 14 Lehdistö- ja tiedotusalan opiskeijajhdistysten vaiheista 1928 perustetusta Neekerit-järjestöstä 1993 perustettuun Vostoktiin, ks.: http://www.uta.fi/cmt/esittely/tiedotusoppi/jour_historia.html
- 15 Toimittajakoulutuksen historiasta enemmän: Nordenstreng & Uusitupa 1985. Vuoden 1978 sopimus on saatavilla: <http://www.uta.fi/cmt/neuvottelukunta/arkisto/Toimittajakoulutus781.pdf>
- 16 Suomalaisen tiedotusopin koulukuntakehitystä kuvaava esitys kansainvälisellä foorumilla: Pietilä, Malmberg & Nordenstreng 1990.
- 17 Kuiskailuissa oli peräkin, mistä kertoo myöhemmin ilmestynyt Sotavahinkoyhdistyksen historia (Leskinen 2004, 314–358). EVAn historia (Tarkka 2002) taas osoittaa, että talouselämän eliitti murehti yleistä viestintäpolitiikkaa eikä juurikaan toimittajakoulutusta, ja tässä harjoituksessa se tukeutui Osmo A. Wiion asiantuntija-apuun.
- 18 Valtiotieteelliseen tiedekuntaan 1.4.1978 perustetun viestinnän varsinaisen professorin viran opetusalaksi tuli "Viestinnän teoria ja tiedonkulku organisaatioissa". Tiedekunta oli esittänyt muotoa "Viestinnän teoria ja organisaatioviestintä", mutta se muuttui opetusministeriön esittelyssä ennen Tasavallan Presidentin antamaa asetusta. Virkaa hakivat Wiion lisäksi professori Yrjö Ahmavaara ja dosentti Uno Moisala, jotka kuitenkin peruivat hakemuksensa, kun tiedekunta ei myöntänyt hakijoille lisäpätevytymisaikaa. Asiantuntijalausunnot saatiin professoreilta Erik Allardt, Lee Thayer USA:sta ja Karl-Erik Wärneryd Ruotsista. Nämä pitivät Wiioa kelpoisena virkaan, ja tiedekunta asetti hänet yksimielisesti ehdolle siihen nimitettäväksi. Presidentti Kekkonen nimitti Wiion virkaan 1.1.1979 lukien.

Kirjallisuus

- Aarnio, Pekka; Böök, Mikael; Kasvio, Antti; Toikka, Kari & Viikari, Matti (1970). *Johdatus uuteen yliopistoon. Yliopisto, tiede, kapitalismi*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Ahonen, Sirkka (2012). Yleissivistävä koulutus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa: Kettunen, Pauli & Simola, Hannu (toim.). *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 144–181.
- Borg, Olavi (2009). 70-luvun tiedekunta ja suuri tutkinnonuudistus. Teoksessa: Järvenpää, Paula; Lahtinen, Mikko & Nordenstreng, Kaarle (toim.). *Ajan särmä. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 1949–2009*. Tampere: Tampereen yliopisto, 45–52. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65419/978-951-44-7819-2.pdf?sequence=1>
- Borg, Olavi (2010). *Elämä kertoo. Puoli vuosisataa akateemisessa maailmassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Engeström, Yrjö (1970). *Koulutus luokkayhteiskunnassa. Johdatus kapitalistisen yhteiskunnan koulutusongelmiin*. Jyväskylä: Gummerus.
- Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö* (1972). Helsinki: Opetusministeriö.
- Gronow, Jukka; Klemola, Pertti & Partanen, Juha (1977). *Demokratian rajat ja rakenteet. Tutkimus suomalaisesta hallitsemistavasta ja sen taloudellisesta perustasta. Tasa-arvon ja demokratian tutkimus TANDEM*. Helsinki: WSOY.
- Heiskanen, Ilkka (1977). *Julkisen, kollektiivinen ja markkinaperusteinen. Suomalaisen yhteiskunnan hallintajärjestelmien ja julkisen päätöksenteon ja hallinnon kehitys ja kehittäminen 1960- ja 1970-luvuilla*. Helsinki: Helsingin yliopiston Valtio-opin laitos.
- Hemánus, Pertti (1985). Eino Suova ja hänen aikansa. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.). *60 vuotta toimittajakoulutusta*. Tampere: Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitos, Sarja C, No. 7, 81–90.
- Herkman, Juha; Nordenstreng, Kaarle; Keinonen, Heidi & Ala-Fossi, Marko (2008). Johdanto: Radio- ja televisiotutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa: Keinonen, Heidi; Ala-Fossi, Marko & Herkman, Juha (toim.). *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa*. Tampere: Tampere University Press, 9–29.
- Kaarninen, Mervi (2000). *Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000*. Tampere: Tampereen yliopisto ja Vastapaino.
- Kirjonen, Juhani (2010). *Ulos rautahäkistä. METELIn historia*. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Leskinen, Jari (2004). *Tulevaisuuden turvaksi. Sotavahinkoyhdistyksen ja Irtaimiston sotavahinkoyhdistyksen sotavahinkovakuutustoiminta 1939-1954. Sotavahinkoyhdistyksen Säätiö ja Sotavahinkosäätiö 1954-2004*. Helsinki: Sotavahinkosäätiö.
- Linna, Markku (2006). Elokuusta 1966 elokuuhun 2006. *Etusivu*. Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkolehti 17.8.2006. Saatavilla: <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2006/1708/Linna.html>
- Nevala, Arto & Rinne, Risto (2012). Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa: Kettunen, Pauli & Simpola, Hannu (toim.). *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 203–228.
- Nordenstreng, Kaarle (1988). Silloin ennen. Teoksessa: *Viestinnän valtateillä. Osmo A. Wiion kuusi vuosikymmentä*. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos, 1–20. Saatavilla: http://www.uta.fi/cmt/yhteystiedot/henkilokunta/kaarlenordenstreng/index/Osmo_A_Wiion_juhlakirjassa.pdf
- Nordenstreng, Kaarle (2009). Myötäjuoksijan yksinpuhelu. Jäähyväisluento Tampereen yliopistossa 27.5.2009. Saatavilla: http://www.uta.fi/cmt/yhteystiedot/henkilokunta/kaarlenordenstreng/index/Nordenstreng_jaahyvaisluento27_5_09.pdf
- Nordenstreng, Kaarle (2013). Arvojen vallankumous 1960-1970 luvuilla. Teoksessa: Lahti, Raimo (toim.). *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 1–7. Saatavilla: http://www.helsinki.fi/oikeustiede/tutkimus_ja_julkaisut/julkaisut/forum_iuris/sahkoiset_julkaisut/Pekka_Koskisen_muistojulkaisu.pdf
- Nordenstreng, Kaarle & Uusitupa, Timo (1985). Valtakunnalliset uudistushankkeet ja eri tahojen koulutuskäsitysten kehittyminen 1970-luvulla. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.). *60 vuotta toimittajakoulutusta*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, Sarja C, No. 7, 51–65. Saatavilla: http://www.uta.fi/cmt/neuvottelukunta/arkisto/60_vuotta_toimikoulutusta.pdf
- Pekkala Kerr, Sari (2012). Koulutusmenot ja väestön koulutustaso. Teoksessa: Kettunen, Pauli & Simola, Hannu (toim.). *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 295–320.

- Pernaa, Ville & Tiitta, Allan (2007) *Sivistyksen ja tiedon Suomi*. Suomen eduskunnan 100 vuotta, osa 9. Helsinki: Edita.
- Pietilä, Veikko; Malmberg, Tarmo & Nordenstreng, Kaarle (1990). Theoretical Convergencies and Contrasts: A View from Finland. *European Journal of Communication* 5: 2–3, 165–185. Suomeksi saatavilla: http://www.uta.fi/cmt/opiskelu/oppiaineet/tiedotusoppi/kaytannot/peruskurssin_lukemisto/PietilaMalmbergNordenstreng.pdf
- Ritvos, Kristiina; Suomalainen, Leena & Vähäsarja, Irina (2007). *Toimittajakoulu 1967–2007*. Helsinki: SanomaWSOY.
- Salminen, Esko (2004). *Viestinnällä vallankumoukseen. "Demokraattisen toimittajakoulutuksen" aika 1960-luvulta 1980-luvulle*. Helsinki: Edita.
- Tarkka, Jukka (2002). *Uhan alta unioniin. Asennemuutos ja sen unilukkari EVA*. Helsinki: Otava.
- Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa. Tasavallan Presidentin helmikuun 4. päivänä 1965 asettaman työryhmän lausunto* (1965). Helsinki.